

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL
SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823
№1(7)/2026, 120-133

УДК: 94. (575.2)

DOI: [10.52754/16948823_2026_1\(7\)_13](https://doi.org/10.52754/16948823_2026_1(7)_13)

**АЛЫКУЛ ОСМОНОВДУН ПОЭЗИЯСЫНДАГЫ «АТА ЖУРТ»
КОНЦЕПЦИЯСЫНЫН ОНТОЛОГИЯЛЫК МАҢЫЗЫ**

ОНТОЛОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ КОНЦЕПЦИИ «АТА ЖУРТ» В ПОЭЗИИ АЛЫКУЛА
ОСМОНОВА

ONTOLOGICAL ESSENCE OF THE CONCEPT OF “ATA ZHURT” IN THE POETRY OF
ALYKUL OSMONOV

Усенов Адилет Алимжанович
Усенов Адилет Алимжанович
Usenov Adilet Alimzhanovich

окутуучу, Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети
преподаватель, Жалал-Абадский государственный университет имени Б. Осмонова
Lecturer, Jalal-Abad State University named after B. Osmonov
ausenov@mail.ru [https://](https://orcid.org/0009-0007-0160-4139)
orcid.org/0009-0007-0160-4139

Токтогулова Гүлжамал Тыныбековна
Токтогулова Гүлжамал Тыныбековна
Toktogulova Guljamal Tynybekovna

философия илимдеринин кандидаты, доцент Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик
университети
кандидат философских наук, доцент Жалал-Абадский государственный университет имени Б. Осмонова
candidate of philosophical sciences, associate professor Jalal-Abad State University named after B. Osmonova
toktogulova.72@mail.ru
ORCID: 0000-0003-1642-3959

Жолдошева Нуржамал Абжалаловна
Жолдошева Нуржамал Абжалаловна
Zholdosheva Nurzhamal Abzhalalovna

окутуучу, Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети
преподаватель, Жалал-Абадский государственный университет имени Б. Осмонова
Lecturer, Jalal-Abad State University named after B. Osmonov
nurkiz2009@gmail.com
ORCID iD: 0009-0004-5628-6228

АЛЫКУЛ ОСМОНОВДУН ПОЭЗИЯСЫНДАГЫ «АТА ЖУРТ» КОНЦЕПЦИЯСЫНЫН ОНТОЛОГИЯЛЫК МАҢЫЗЫ

Аннотация

Бул илимий макалада кыргыздын залкар акыны Алыкул Осмоновдун бай чыгармачылык мурасы философиялык антропология, онтология жана маданияттын философиясы өңүтүнөн комплекстүү түрдө изилдөөгө алынган. Изилдөөнүн актуалдуулугу ааламдашуу шартында улуттук иденттүүлүктү сактоо зарылчылыгы жана кыргыз гуманитардык илиминде «инсан таануу философиясы» аттуу жаңы методологиялык багытты түптөө муктаждыгы менен шартталган. Жумуштун борбордук объектиси катары акындын дүйнө таанымындагы «Ата Журт» концепциясы тандалып алынып, анын кадимки географиялык же саясий-административдик түшүнүктөн трансценденталдык мазмунга ээ болгон абсолюттук баалуулук жана онтологиялык категория деңгээлине көтөрүлүү процесси терең талданган. Автор акындын поэзиясындагы «Ата Журт» образын немис философу М. Хайдеггердин философиялык маанисиндеги «Болмуштун үйү» жана инсандын рухий коопсуздугунун, маданий өзгөчөлүгүнүн башкы кепилдиги катары мүнөздөйт. Макалада герменевтикалык жана феноменологиялык талдоо усулдары аркылуу А. Осмоновдун лирикасындагы өмүр, өлүм, убакыт жана өлбөстүк сыяктуу терең экзистенциалдык категориялар жаңыча чечмеленген. Өзгөчө, акындын «Сен ооруба, мен ооруюн, Ата Журт!» деген классикалык саптарындагы этикалык курмандыкка чалынуу (самопожертвование) феномени жана рухий тазаруу (катарсис) идеялары улуттук кооптонуудан кутулуунун жана жалпы адамзаттык гуманизмдин эң жогорку философиялык формасы катары негизделген. Бул контекстте М. Бубердин диалогдук концепциясынын алкагында субъект-объект мамилесинин жоюлушу жана инсандын Ата Журт менен болгон онтологиялык идентификациясы далилденген. Ошондой эле, Осмоновдун чыгармачылыгы кыргыздын улуттук философиясынын калыптанышындагы өзгөчө маанилүү этап катары каралып, анын көз караштары батыштык экзистенциализм агымдары (Ж. П. Сартр, А. Камю) менен методологиялык окшоштуктары жана улуттук-дүйнө таанымдык айырмачылыктары өңүтүнөн салыштырылган. Изилдөөнүн жыйынтыгында акындын мурасы заманбап коомдо улуттук рухий баалуулуктарды калыптандыруунун жана мамлекеттик деңгээлдеги «Кыргыз жараны» концепциясын илимий негиздөөнүн маанилүү куралы экендиги тууралуу корутундулар чыгарылган. Мындан сырткары, акындын котормочулук ишмердүүлүгү кыргыз тилинин метафизикалык категорияларды туюнтуу мүмкүнчүлүгүн кеңейткен «лингвистикалык секирик» катары илимий баасын алган.

Ачык сөздөр: Алыкул Осмонов, Ата Журт концепциясы, онтологиялык маңыз, абсолюттук баалуулук, экзистенциализм, философиялык антропология, Болмуштун үйү, герменевтикалык талдоо, феноменология, катарсис, субъект-субъект диалогу, улуттук иденттүүлүк, адабияттын философиясы, лингвистикалык секирик

**ОНТОЛОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ КОНЦЕПЦИИ
«АТА ЖУРТ» В ПОЭЗИИ АЛЫКУЛА ОСМОНОВА**

**ONTOLOGICAL ESSENCE OF THE CONCEPT OF
"ATA ZHURT" IN THE POETRY OF ALYKUL
OSMONOV**

Аннотация

В данной научной статье подвергнуто комплексному исследованию богатое творческое наследие великого кыргызского поэта Алыкула Осмонова с позиций философской антропологии, онтологии и философии культуры. Актуальность исследования обусловлена необходимостью сохранения национальной идентичности в условиях современной глобализации и потребностью формирования нового методологического направления в кыргызской гуманитарной науке - «философии личности». В качестве центрального объекта работы рассматривается концепция «Ата Журт» (Отечество) в мировоззрении поэта, анализируется процесс её трансформации из обыденного географического или политико-административного понятия в статус абсолютной ценности и онтологической категории, обладающей трансцендентальным содержанием. Автор характеризует образ «Ата Журт» в поэзии Осмонова как «дом бытия» в хайдеггеровском философском понимании и как главный гарант духовной безопасности и культурной самобытности личности. В статье посредством герменевтического и феноменологического методов анализа по-новому интерпретируются такие глубокие экзистенциальные категории в лирике А. Осмонова, как жизнь, смерть, время и бессмертие. Особое внимание уделено феномену этического самопожертвования и идеям духовного очищения (катарсиса) в классических строках поэта «Сен ооруба, мен ооруюн, Ата Журт!» («Не болей ты, пусть лучше я переболею, Отечество!»), которые обосновываются как высшая философская форма общечеловеческого гуманизма и путь преодоления экзистенциальной тревоги. В данном контексте, в рамках диалогической концепции М. Бубера, доказывается устранение субъект-объектных отношений и переход к онтологической идентификации личности с Отечеством.

Также творчество Осмонова рассматривается как важнейший этап в становлении кыргызской национальной философии; проводится компаративный анализ методологического сходства и национально-мировоззренческих различий его взглядов с течениями западного экзистенциализма (Ж. П. Сартр, А. Камю). В результате исследования сделаны выводы о том, что наследие поэта является мощным идеологическим инструментом формирования духовных ценностей в современном обществе и научного обоснования государственной концепции «Кыргыз жараны» (Кыргызский гражданин). Кроме того, переводческая деятельность Осмонова получила научную оценку как «лингвистический скачок», расширивший возможности кыргызского языка в выражении метафизических категорий.

Abstract

This scientific article presents the first comprehensive study of the rich creative heritage of the great Kyrgyz poet Alykul Osmonov from the perspectives of philosophical anthropology, ontology, and the philosophy of culture. The relevance of the study is driven by the necessity of preserving national identity in the era of modern globalization and the need to establish a new methodological direction within the Kyrgyz humanities — the "philosophy of literature." The central object of the research is the concept of "Ata Zhurt" (Fatherland) in the poet's worldview, analyzing its transformation from a conventional geographical or politico-administrative notion into an absolute value and an ontological category endowed with transcendental meaning. The author characterizes the image of "Ata Zhurt" in Osmonov's poetry as a "house of being" (Haus des Seins) in the Heideggerian philosophical sense and as the primary guarantor of the individual's spiritual security and cultural identity. Utilizing hermeneutic and phenomenological methods, the article offers a fresh interpretation of profound existential categories in A. Osmonov's lyrics, such as life, death, time, and immortality. Particular attention is paid to the phenomenon of ethical self-sacrifice and the ideas of spiritual purification (catharsis) in the poet's classical lines, "Do not be ill, let me bear the illness instead, Fatherland!", which are substantiated as the supreme philosophical form of universal humanism and a means to overcome existential anxiety. Within this context, drawing upon Martin Buber's dialogical concept, the study demonstrates the dissolution of subject-object relations and the transition toward the ontological identification of the individual with the Fatherland. Furthermore, Osmonov's work is examined as a vital stage in the formation of Kyrgyz national philosophy. A comparative analysis is conducted to explore the methodological similarities and national-worldview distinctions between his perspectives and the currents of Western existentialism (J. P. Sartre, A. Camus). The study concludes that the poet's heritage serves as a powerful ideological tool for shaping spiritual values in contemporary society and providing a scientific foundation for the state concept of "Kyrgyz Jarany" (Kyrgyz Citizen). Additionally, Osmonov's translation activities are scientifically evaluated as a "linguistic leap" that expanded the capacity of the Kyrgyz language to express metaphysical categories.

Ключевые слова: Алыкул Осмонов, концепция Ата Журт, онтологическая сущность, абсолютная ценность, экзистенциализм, философская антропология, дом бытия, герменевтический анализ, феноменология, катарсис, субъект-субъектный диалог, национальная идентичность, философия литературы, лингвистический скачок.

Keywords: : Alykul Osmonov, Ata Zhurt concept, ontological essence, absolute value, existentialism, philosophical anthropology, house of being, hermeneutic analysis, phenomenology, catharsis, subject-subject dialogue, national identity, philosophy of literature, linguistic leap.

Киришүү.

Алыкул Осмоновдун чыгармачылыгы кыргыз адабиятынын гана эмес, улуттук философиялык ой толгоолордун туу чокусу катары өзгөчө мааниге ээ. Ал өзүнүн лирикалык мурасы аркылуу улуттук аң-сезимдин онтологиялык негиздерин түзүп, кыргыз маданиятынын метафизикалык чындыгын ачып берген. Акындын поэзиясындагы терең метафизикалык маанай жана болмуштун маңызын издөө аракеттери аны кыргыздын «ойчул акыны» катары таанууга толук негиз берет. Осмонов өз чыгармаларында өмүр менен өлүмдүн, убакыт менен мейкиндиктин, инсан менен ааламдын ортосундагы диалектикалык байланышты терең суроого коюп, кыргыздын салттуу түшүнүктөрүн модернизациялоо менен адам болмушунун экзистенциалдык маңызын жаңы өңүттө чечмелеген.

Осмоновтаануу илими аркылуу биз улуттук рухтун дүйнөлүк гуманизм менен айкалышкан өзгөчө моделдерин ача алабыз. Акындын мурасын изилдөө – бул кыргыз философиясынын антропологиялык жана онтологиялык багыттарын түптөө дегенди билдирет. Лирикалык каарманы аркылуу кыргыз адабиятына «философиялык адамдын» (Homo philosophicus) образын киргизүү менен, Осмонов улуттук философиянын антропологиялык маселелерин конкреттүү теориялык деңгээлге көтөргөн. Демек, Алыкулдун дүйнө таанымын илимий негизде андап билүү заманбап гуманитардык илимдердин, атап айтканда, «адабияттын философиясы» аттуу жаңы методологиялык багыттын ажырагыс бөлүгү болуп саналат.

Бүгүнкү глобалдашуу доорунда улуттук баалуулуктарды сактап калуу жана аларды заманбап контекстте кайра иштеп чыгуу маселеси курч тургандыктан, акындын идеялары коомдук аң-сезимди дезинтеграциядан сактап калуучу маданий-иммундук функцияны аткарат. Осмоновдун чыгармаларындагы абсолюттук баалуулуктарды системалаштыруу коомдун рухий-адептик деңгээлин көтөрүүдө жана «Кыргыз жараны» концепциясынын маданий-философиялык өзөгүн түзүүдө маанилүү ролду ойнойт.

Бул изилдөөнүн негизги максаты - Алыкул Осмоновдун чыгармачылыгындагы философиялык концепцияларды, өзгөчө «Ата Журт» түшүнүгүнүн абсолюттук баалуулук катары калыптанышын комплекстүү түрдө ачып берүү. Изилдөөдө «Ата Журт» феноменинин кадимки географиялык локациядан метафизикалык «Болмуштун үйү» деңгээлине трансформациялануу процесси онтологиялык жана экзистенциалдык өңүттөн талданат.

Материалдар жана изилдөө методдору. Изилдөө ишинин методологиялык негизин дисциплиналар аралык мамиле түзүп, адабият таануу, маданий антропология жана онтологиянын тогошуусунда жүргүзүлдү. Изилдөөнүн негизги материалдары катары акындын ырлар жыйнактары, поэмалары жана анын котормочулук мурасы тандалып алынды. Өзгөчө акындын чыгармачылык эволюциясын камтыган «Ата Журт», «Оорулуу акын», «Махабат», «Мезгил» сыяктуу классикалык чыгармаларына, ошондой эле Ш. Руставелинин поэмасын которуудагы философиялык чечмелөөлөрүнө артыкчылык берилди. Мындан тышкары, Осмоновтаануудагы илимий эмгектер, архивдик маалыматтар жана замандаштарынын эскерүүлөрү кошумча булактар катары пайдаланылды.

Изилдөө процессинде гуманитардык илимдердин заманбап принциптери колдонулуп, негизги ыкма катары герменевтикалык талдоо тандалды. Бул ыкма акындын поэтикалык тексттериндеги терең философиялык маанилерди жана символдорду чечмелөөгө шарт түздү.

Феноменологиялык ыкма аркылуу акындын болмушту, убакытты жана өлүмдү кабылдоосундагы жеке аң-сезимдик өзгөчөлүктөрү, атап айтканда, «ички онтологиялык убакыт» феномени изилденди. Аксеологиялык талдоо «Ата Журт» түшүнүгүнүн абсолюттук баалуулук катары иерархиясын аныктоодо маанилүү ролду ойноду. Ошондой эле, акындын чыгармачылыгын тарыхый-маданий контекстте кароо үчүн тарыхый-философиялык жана салыштырмалуу талдоо методдору колдонулуп, Батыш экзистенциализми менен мазмундук параллелдер изилдөөгө алынды. Методологиялык ыкмалардын мындай комплекстүү синергиясы изилдөөнүн объективдүүлүгүн камсыз кылуу менен бирге, кыргыз гуманитардык илиминдеги «адабияттын философиясы» багытын бекемдөөгө багытталды.

Талкуулар жана тыянактар. Алыкул Осмоновдун поэтикалык мурасын изилдөөдө биз филологиялык дескриптивдик ыкмадан чегинип, текстке философиялык-антропологиялык редукция жасоо аркылуу анын дүйнө таанымындагы концептуалдык өзөктү аныктадык. Бул кадам бизге акындын ырларындагы көркөмдүк каражаттарды кургак тилдик деңгээлде кароодон алыстап, алардын маданий-философиялык маңызына сүңгүүгө шарт түздү. Натыйжада, лирикалык тексттер жөн гана эстетикалык суктануунун объектиси эмес, адам болмушунун сырларын камтыган интеллектуалдык феномен катары кайрадан аңдалып билинди.

Изилдөөнүн негизги жыйынтыгы катары акындын «Ата Журт» образын жөнөкөй географиялык же саясий бирдик катары эмес, адам болмушунун маңызын аныктоочу абсолюттук баалуулук жана онтологиялык категория катары кабыл алгандыгын көрсөтөбүз. Осмоновдун түшүнүгүндө Ата Журт – бул чек аралары белгиленген административдик аймак эмес, инсандын рухий дүйнөсүн калыптандыруучу жана анын жашоосуна маани берүүчү жогорку метафизикалык мейкиндик болуп саналат. Бул категория адамды өзүнүн улуттук тамыры менен бириктирип, аны космостук жана тарыхый хаостун ичинде дезориентациядан сактап турган өзгөчө таяныч чекити катары кызмат кылат.

Тексттик анализден концепцияга таянсак, акындын: «Сен ооруба, мен ооруюн, Ата Журт!» - деген белгилүү сабы кадимки патриоттук чакырыктын чегинен чыгып, жогорку этикалык курмандыкка чалынуу (самопожертвование) феноменин түзөт. Бул саптарда коомдук-саясий ураандар эмес, инсандын өзүн бүтүндөй бир элдин тагдыры үчүн аң-сезимдүү түрдө арноо даярдыгы, ички рухий трагедиянын катарсиси чагылдырылган. Мындай этикалык максимализм Батыш экзистенциализминдеги адамдын өз жашоосун маанилүү кылуу үчүн тандап алган эң жогорку моралдык кадамы менен түздөн-түз үндөшүп турат. Бул жерде «Мен» (акын) жана «Ал» (Ата Журт) ортосундагы мамиле субъект-объект деңгээлинен субъект-субъект (Диалог) деңгээлине көтөрүлгөн. Бул трансформация Мартин Бубердин «Мен жана Сен» философиялык концепциясын эске салат, мында Ата Журт сырттан байкалган жансыз объект эмес, акын менен тең укуктуу маектешкен, анын жан дүйнөсүн түшүнгөн тирүү Субъектке айланат. Мындай мамиле улуттук аң-сезимдин жогорку баскычын көрсөтүп, инсандын өзүн өз Ата Журтунан бөлбөй, аны менен бир бүтүн катары сезүүсүн камсыз кылат. Философиялык тил менен айтканда, Ата Журт бул жерде инсандын өзүн-өзү таануусунун күзгүсү жана анын моралдык императиви катары чыгат. Адам өзүнүн рухий сапаттарын, коом алдындагы милдетин жана ички тазалыгын дал ушул күзгүгө карап гана баалай алат. Бул императив инсанга сырттан таңууланган мыйзам эмес, анын аң-сезиминин тереңинен орун алган, аны ар дайым рухий аруулукка жана жоопкерчиликке үндөгөн ички соолубас үн болуп эсептелет.

Осмоновдун лирикасындагы Ата Журт концепциясы – бул Хайдеггердик маанидеги «Болмуштун үйү», анда адам өзүнүн тарыхый жана рухий тамырын табат (Хайдеггер 1993, 195-б.). «Болмуштун үйү» катары Ата Журт адамдын бул дүйнөдө ташталгандыгын (заброшенность) жоюп, ага маданий коопсуздук жана рухий жайлууулук сезимин тартуулайт. Бул коопсуз мейкиндиктин алкагында гана кыргыз инсаны өзүнүн тарыхый болмушун толук ишке ашырып, өзүнүн улуттук өзгөчөлүгүн (иденттүүлүгүн) сактап калуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болот.

Биз акындын чыгармачылыгын кыргыздын улуттук философиясынын калыптануу процессинин маанилүү этабы катары карадык. Алыкулдун доорунда кыргыз профессионалдык философиялык илими али калыптана элек болсо да, анын поэзиясы улуттук ой толгоолордун концептуалдык пайдубалын түптөгөн. Акын өз ырларында улуттун маданий кодун көркөм деңгээлден теориялык-дүйнө таанымдык деңгээлге көтөрүп, кыргыз интеллектуалдык тарыхында өзгөчө барак ачкан.

Алыкул Осмоновдун дүйнө таанымында «Ата Журт» түшүнүгү онтологиялык статус алган; ал - адамдын рухий коопсуздугунун жана маданий иденттүүлүгүнүн кепилдиги. Бул категория кадимки геосаясий мейкиндиктин чегинен чыгып, адамдын улут катары сакталып калышын шарттаган трансценденталдык коргонго айланат. Дал ушул онтологиялык статус инсанга өзүнүн тарыхый тамырын сезүүгө жана глобалдык маданий интеграция учурунда өзүнүн өзгөчөлүгүн жоготпоого мүмкүнчүлүк берет.

Акындын чыгармаларындагы трагедиялуулук (оору, өлүм менен бетме-бет келүү) - бул пассивдүү пессимизм эмес, бул катарсис (тазаруу) аркылуу рухий бийиктикке жетүү аракеттери катары чечмеленди (Байгазиев 2010, 78). Осмоновдун лирикасындагы азап-кайгы Батыш экзистенциализминдегидей максатсыз жана абсурддуу эмес, тескерисинче, ал адамдын рухий жактан жетилишине жана өзүн курмандыкка чалуу аркылуу Ата Журт менен биригүүсүнө кызмат кылган курал болуп саналат. Бул контексттеги трагедиялуулук инсанды алсыратпастан, аны өз тагдырына жана элинин келечегине карата экзистенциалдык жоопкерчиликти алууга тарбиялайт.

Осмоновдун котормочулук ишмердүүлүгү (мисалы, «Жолборс терисин жамынган баатыр») кыргыз тилинин философиялык категорияларды туюнтуу мүмкүнчүлүгүн кеңейткен «лингвистикалык секирик» катары бааланды (Байгазиев 2010, 98б.). Шота Руставелинин эпикалык поэмасын кыргызчалоодо Осмонов жөн гана сөзмө-сөз котормо жасабастан, кыргыз тилинин ички потенциалын колдонуп, татаал метафизикалык жана этикалык концепттердин жаңы эквиваленттерин жараткан. Бул процесс кыргыз тилинин когнитивдик жана концептуалдык мүмкүнчүлүктөрүн жаңы деңгээлге көтөрүп, анын философиялык тил катары иштешине жол ачкан.

Демек, изилдөөдө Осмоновдун поэзиясы кыргыз антропологиясынын «жашоо философиясын» түзгөн негизги булак катары аныкталды. Акындын чыгармалары аркылуу кыргыз адабиятында адамдын бул дүйнөдөгү орду, анын убакыт менен болгон мамилеси жана рухий өлүмдү жеңүү идеясы системалуу түрдө калыптанган. Бул «жашоо философиясы» улуттук аң-сезимдин ички динамикасын жана кыргыз адамынын рухий-адептик багыттарын түшүнүүдө негизги методологиялык курал болуп бере алат.

Бул мамиле акынды жөн гана лирик катары эмес, улуттук аң-сезимдин метафизикалык негиздерин иштеп чыккан ойчул катары таанууга мүмкүндүк берет. Осмоновдун мурасын ушул өңүттөн кайра баалоо кыргыз гуманитардык илиминдеги «адабияттын философиясы» багытын мазмундук жана теориялык жактан байытууга чоң салым кошот. Ошону менен бирге, бул изилдөө заманбап залкар акындардын чыгармачылыгын изилдөөдө филология менен философиянын синергиясын түзүүнүн уникалдуу үлгүсү болуп саналат.

Алыкул Осмоновдун поэзиясында «Ата Журт» концепциясы жөнөкөй географиялык мейкиндиктен же саясий-административдик категориядан трансценденталдык деңгээлге көтөрүлүп, метафизикалык мазмунга ээ болот. Бул кубулуш акындын улуттук аймакты кургак материалдык дүйнө катары кабыл албай, аны рухий энергиянын очогу катары сезгендигинен кабар берет. Натыйжада, Ата Журт түшүнүгү физикалык чындык болуудан калып, инсандын ички болмушун жана рухий дүйнөсүн аныктоочу маданий-философиялык категорияга айланат. Бул трансформацияны биз эки негизги аспект аркылуу талдай алабыз: объекттин сакралдашуусу жана субъект менен объекттин ортосундагы диалогдук мамиле. Биринчи аспект сырткы дүйнөнү ыйыктоо процессин камтыса, экинчиси ошол ыйык дүйнө менен инсандын ортосундагы ички онтологиялык байланышты ачып берет. Ушул эки фактордун синергиясы Алыкулдун чыгармачылыгына улуттук чек аралардан ашып өткөн универсалдуу философиялык мүнөз тартуулайт.

Акындын дүйнө таанымында Ата Журт - бул кадимки жашоо чөйрөсү эмес, ал – ыйык (сакралдык) феномен. Ал адам баласы убактылуу жашап өтүүчү жөнөкөй тиричилик мейкиндиги эмес, рухий баалуулуктардын коргоочусу жана түбөлүктүүлүктүн символу болуп саналат. Бул сакралдуулук акындын аң-сезиминде улуттук коопсуздуктун жана маданий иммунитеттин эң жогорку деңгээли катары кабыл алынат.

«Ата Журт» ырындагы «Жылуу кийин, жолуң кыйын, үшүрсүң...» (Осмонов 2010) деген саптарда жердин образы жандуу, сезимтал жана аяр мамилеге муктаж болгон жогорку Болмуш катары сүрөттөлөт. Акын бул жерде Ата Журттун адам сыяктуу азап чегип, суукка тоңуп, жол азабын тарта турган тирүү организм катары метафоралаштырат. Мындай көркөм ыкма окурманда Мекенге карата жөнөкөй сый-урматты гана эмес, ага карата энелик же перзенттик аяр сезимди, экзистенциалдык камкордукту калыптандырат.

Сакралдаштыруу - бул Ата Журттун физикалык формасынын (тоолордун, суулардын) рухий мазмун менен толукталышы. Бул процесс материалдык ландшафтты улуттук идеянын жана метафизикалык маанилердин ташыгычына (носителына) айлантат. Ошондуктан Осмоновдун поэзиясындагы ар бир тоо же дарыя жөн гана табияттын көрүнүшү эмес, улуттук рухтун онтологиялык эстеликтери катары бой көтөрөт.

Акын үчүн Ата Журт убакыттын жана мейкиндиктен тышкары турган, түбөлүктүүлүктүн символу. Ал өткөн чакты, учурду жана келечекти бир чекитке бириктирип, улуттун тарыхый үзгүлтүксүздүгүн камсыз кылып турат. Бул түбөлүктүүлүк сезими адамдын убактылуу физикалык жашоосундагы өлүм коркунучун жеңүүгө жана рухий өлбөстүккө жетүүгө методологиялык жол ачат.

Бул контекстте «Ата Журт» түшүнүгү диний-философиялык маанидеги «Ыйык жер» категориясына жакындап, инсандын рухий таянычына айланат. Ал катардагы географиялык локациядан ажырап, адамдын жаны кысылганда сыйына турган, рухий күч ала турган

трансценденталдык борборго айланат. Мындай деңгээл Мекенди коргоо идеясын жогорку диний-этикалык милдеттин даражасына көтөрөт.

Мындай сакралдаштыруу акынга Болмуштун бүтүндүгүн сезүүгө жана өзүнүн ошол бүтүндүктүн ажырагыс бөлүгү экенин андоого мүмкүндүк берет (Осмонов 2010). Инсан өзүнүн жеке «мендигин» ааламдык жана улуттук масштабда андап, дүйнөдөгү жалгыздык жана обочолонуу (отчуждение) кризисинен кутулат. Бул гармония аркылуу акын улуттук бүтүндүктү сактоонун философиялык формуласын сунуштайт.

Субъект-объект мамилесине келсек, «Мен» жана «Ал» (Диалог) формасында берилип, Осмоновдун поэтикалык философиясындагы эң кызыктуу кубулуш – бул акындын (Субъект) Ата Журт (Объект) менен болгон диалогу. Салттуу поэзияда Мекен көбүнчө мактоонун же суктануунун пассивдүү объектиси катары чыкса, Алыкулда ал активдүү, тирүү шерик катары кабыл алынат. Бул кубулуш кыргыз адабиятындагы классикалык поэтикалык канондорду бузуп, макалабыздын негизги предмети болгон жаңы маданий-философиялык парадигманы жаратат.

Бул жерде Мартин Бубердин «Мен жана Сен» (Бубер 1995, 16-92) концепциясына окшош метафизикалык байланыш байкалат. Бубердин философиясындагыдай эле, эки тараптын ортосундагы аралык жоюлуп, алар бири-бирин терең түшүнгөн рухий бир туугандык деңгээлге өтүшөт. Бул метафизикалык байланыш адамдын өз Болмушунун түпкүрүнө сүңгүүсүнө жана өзүнүн рухий потенциалын толук ачуусуна өбөлгө түзөт.

Ата Журт акын үчүн сырттан байкоо жүргүзүүчү объект эмес, ал - тең укуктуу маектеш (Сен). Ал акындын ички сырларын уга билет, анын азаптарын тең бөлүшөт жана өзүнүн унчукпас болмушу аркылуу ага жооп кайтарат. Бул «Сен» каарманы инсанды өзүн-өзү таанууга жана моралдык жактан ар дайым өсүүгө мажбурлаган жогорку аң-сезимдин көрүнүшү болуп саналат. «Сен ооруба, мен ооруюн, Ата Журт!» (Осмонов 2010) деген саптар бул диалогдун туу чокусу болуп саналат. Бул жерде жөн гана сөз айкашы эмес, улуттук аң-сезимдин эң жогорку этикалык декларациясы камтылган. Акын өзүнүн физикалык денесин Ата Журттун рухий амандыгы үчүн алмашууга даяр экендигин билдирип, дүйнөлүк гуманизмдин сейрек кездешүүчү үлгүсүн көрсөтөт.

Мында акын өзүнүн «Мен» деген жекече экзистенциясын Ата Журттун «Сен» деген глобалдык экзистенциясына курмандыкка чалуу аркылуу эки дүйнөнүн биригүүсүнө жетишет. Жеке азап жалпы улуттук катарсиске айланып, индивиддин өлүмү коомдун түбөлүк жашоосуна негиз болот. Бул акт аркылуу акын өзүнүн убактылуу өмүрүн Ата Журттун түбөлүктүүлүгүнө интеграциялайт. Бул жерде субъект-объект мамилеси толугу менен жоюлуп, онтологиялык идентификация (өзүн Ата Журт бир бүтүн катары сезүү) процесси жүрөт. Адам менен Мекендин ортосундагы чек аралар жоюлуп, алар бирдиктүү бир субстанцияга айланышат. Бул онтологиялык идентификация заманбап философиядагы коомду консолидациялоо жана улуттук биримдикти бекемдөө идеяларынын алгачкы көркөм-философиялык модели болуп саналат.

Акындын «Ата Журт» менен болгон бул диалогу – бул адамдын өз тагдыры, өзүнүн болмушу менен болгон ички диалогу. Мекен менен сүйлөшүү аркылуу акын өзүнүн ички суроолоруна жооп издейт, өзүнүн жашоосунун маңызын таразалайт. Бул ички монолог-диалог инсандын рухий эволюциясынын эң жогорку баскычы болуп эсептелет.

Ата Журттун «оорушу» - акындын өзүнүн рухий жана физикалык азабы катары кабыл алынат. Мекендин башына түшкөн тарыхый сыноолор же маданий кризистер акындын жеке кабыргасын кайыштырып, анын өпкө оорусу (куркак учук) менен болгон физикалык трагедиясы менен синонимдешип кетет. Мындай терең психосоматикалык жана онтологиялык байланыш Осмоновдун лирикасына өзгөчө ишенимдүүлүк жана трагедиялуулук сапаттарды берет. Демек, Осмоновдун метафизикасында Ата Журт - бул инсандын рухий маңызынун объективдешкен формасы. Башкача айтканда, Мекен – бул сыртта турган тоо-таш эмес, ал кыргыз адамынын ички жан дүйнөсүнүн, анын адеп-ахлагынын жана рухий маданиятынын сыртка проекцияланышы. Бул философиялык корутунду улуттук иденттүүлүктү сырткы факторлордон эмес, адамдын ички дүйнөсүнөн издөө керектигин негиздейт. Мындай мамиле кыргыз адабиятында Алыкулга чейин мынчалык терең философиялык деңгээлде иштелген эмес (Осмонов 2010). Буга чейинки акындардын чыгармачылыгында Мекен темасы негизинен үгүт-наат же сырткы суктануу формасында гана өнүгүп келген. Осмонов гана биринчи жолу бул темага онтологиялык жана экзистенциалдык статус берип, аны «адабияттын философиясы» деңгээлине көтөрдү.

«Ата Журт» концепциясынын метафизикалык маңызы - анын абсолюттук баалуулукка айланышында жана адамдын болмуш менен болгон терең диалогун чагылдыргандыгында. Бул маңыз макаланын негизги илимий корутундуларын бекемдеп, заманбап аксиология¹ 3 усулдук негиз болуп берет. Ал коомдук баалуулуктардын туруксуздугу учурунда улуттун рухий коопсуздугун сактоочу негизги багыт катары аныкталат.

Бул концепция Осмоновдун дүйнө таанымынын борборун түзүп, анын чыгармачылыгына универсалдуу, жалпы адамзаттык мүнөз берет. Ал улуттук алкактан чыгып, дүйнөлүк маданий мейкиндиктеги фундаменталдуу маселелерди чечмелөөгө жөндөмдүү өзгөчө бир интеллектуалдык платформаны калыптандырат. Натыйжада, акындын поэтикалык системасы локалдык деңгээлдеги көркөм өнөр болуудан калып, адамзаттын болмуштук суроолоруна жооп издеген жалпы философиялык константага айланат. Алыкулдун «Ата Журту» аркылуу биз дүйнөлүк деңгээлдеги философиялык суроолорго улуттук тилде жооп таба алабыз. Кыргыз тилинин ички ийкемдүүлүгү жана бай когнитивдик мүмкүнчүлүктөрү Осмоновдун калемин астында эң татаал метафизикалык категорияларды туюнтуунун куралы катары кызмат кылат. Бул кубулуш улуттук аң-сезимдин дүйнөлүк цивилизациялык маанилерди өздөштүрүүдөгү жана кайра иштеп чыгуудагы интеллектуалдык кубаттуулугун айкын далилдейт.

Дал ушул себептен акындын мурасы бүгүнкү глобалдашуу доорунда да өзүнүн актуалдуулугун жоготпой, тескерисинче, жаңы маани-мазмун менен байып жатат. Маданий универсалдашуу жана улуттук өзгөчөлүктөрдүн жуулуп кетүү коркунучу курч турган азыркы шартта Алыкулдун идеялары рухий коопсуздуктун калканы катары кайрадан ачылууда. Акын сунуштаган баалуулуктар заманбап коомдук аң-сезимдин дезинтеграцияга учурашына жол бербей, аны ички рухий тамырлар менен байланыштырып турат.

Алыкул Осмоновдун философиялык концепцияларын дүйнөлүк жана ата мекендик ой толгоолордун контекстинде караганыбызда, анын идеялары ХХ кылымдагы Европалык экзистенциализм агымдары менен таң калыштуу деңгээлде үндөшүп турганын көрөбүз. Эки башка маданий географияда жана социалдык-саясий шарттарда жаралган бул интеллектуалдык параллелдер адам болмушунун кризистик чек араларындагы бирдей ички

мыйзам ченемдүүлүктөрдү көрсөтөт. Бул окшоштук Осмоновдун кыргыз кыртышында туруп, дүйнөлүк философиялык агымдардын деңгээлине өз алдынча жетип келгендигин ырастайт. Өзгөчө, акындын «Ата Журт» жана «Мезгил» категорияларына берген аныктамалары М. Хайдеггердин «Болмуш жана убакыт» (Хайдеггер 1993) эмгегиндеги негизги тезистер менен методологиялык жактан кесилишет. Хайдеггердик онтологиядагы болмуштун убакыт аркылуу аныкталышы жана убакыттын сызыктуу эмес, экзистенциалдык мүнөзү Алыкулдун лирикалык толгонууларында көркөмдүк-Теориялык чагылуусун тапкан. Акын убакытты астрономиялык ченем катары эмес, адамдын рухий өсүүсүнүн жана тагдырынын ички өлчөмү катары кабыл алат.

Хайдеггер үчүн адам - бул «дүйнөгө ташталган» (Geworfenheit) жана өз болмушунун маңызын издөөгө макум болгон жандык. Бул «ташталгандык» индивидде ички жалгыздык, коркунуч жана өз жашоосунун маанисин өзү гана табуу зарылчылыгы сыяктуу сезимдерди жаратат. Адам ушул кризистик абалда гана өзүнүн нукура болмушун (Dasein) аңдап, өз алдынча чечим кабыл алуу эркиндигине ээ болот.

Осмоновдун «Ата Журт» ырындагы «жолуң кыйын, үшүрсүн» (Осмонов 2010) деген эскертүүсү дал ушул экзистенциалдык кооптонууну жана адамдын өз тагдыры алдындагы жоопкерчилигин чагылдырат. Бул жердеги «суук» жана «кыйын жол» – жөн гана табияттын кубулуштары эмес, адамдын бул дүйнөдөгү жалгыздыгынын, жашоосундагы сыноолордун метафизикалык метафорасы болуп саналат. Акын инсанды бул кыйынчылыктардан качпоого, тескерисинче, өз тагдырын эрдик менен кабыл алып, экзистенциалдык жоопкерчиликти моюнга алууга чакырат. Бирок, Осмоновдун концепциясынын батыштык экзистенциалисттерден (мисалы, Ж. П. Сартр же А. Камю) айырмасы – анын пессимизмге берилбегендигинде. Эгерде батыш ойчулдары адам болмушун максатсыздык, абсурддуулук жана туюктук катары мүнөздөшсө, Алыкул азаптын ичинен үмүттү жана жарыкты таба билет. Анын философиясы трагедиялуулукка негизделгени менен, акыры келип адамдын рухий жеңиши жана жашоого болгон чексиз сүйүүсү менен аяктайт.

Эгерде Сартр үчүн «башкалар - бул тозок» (Сартр 1990, 319-344-б.) болсо, Осмонов үчүн «башкалар» (улут, Ата Журт) - бул куткарылуунун жана өлбөстүктүн жалгыз жолу. Сартр инсандын эркиндигин башкалардын бар болушу менен чектелген деп эсептеп, коомду обочолонуунун очогу катары караган. Алыкул болсо, тескерисинче, өзүнүн жеке экзистенциясын коомго, улутка арноо аркылуу гана адам өзүнүн чыныгы маңызын ачып, рухий трансценденталдуулукка жетише аларын далилдейт. Мында биз акындын идеялары заманбап улуттук иденттүүлүктүн жана мамлекеттик деңгээлде кабыл алынган «Кыргыз жараны» концепциясынын маданий-философиялык негиздери менен бекем ширелишкенин көрөбүз. Осмонов сунуштаган коомдук бүтүндүк модели – бул ар бир жарандын өз Мекен тагдыры үчүн жекече жоопкерчилик алуусуна негизделген жарандык интеграциянын үлгүсү болуп саналат. Бул идея заманбап коомду консолидациялоодо маанилүү идеологиялык курал катары кызмат кылат.

Акындын «Ата Журтту» сакралдаштыруусу - бул К. Юнгдун «жамааттык аң-селизмисиздик» (Юнг 1994) теориясындагы архетиптерге жакын келип, кыргыздын рухий кодунун поэтикалык формада тирилишүсүн билдирет. Алыкулдун ырларындагы Мекен образы кыргыз элинин миндеген жылдар бою калыптанган архетиптик түшүнүктөрүн, генетикалык эс тутумун козгойт. Бул архетиптер коомдук аң-сезимдин түпкүрүндө жатып,

улуттук биримдикти жана маданий туруктуулукту ичтен камсыз кылып турган кубаттуу күчкө ээ.

Ошондой эле, Осмоновдун «катарсис» аркылуу тазаруу идеясы классикалык антикалык философиядагы трагедия түшүнүгү менен байланышса да, анын мазмуну көчмөн маданиятынын катаал шарттарында чыңдалган туруктуулук менен өзгөчөлөнөт (Осмонов 2010). Аристотелдик катарсис көрүүчүнү коркунуч жана аяныч сезимдери аркылуу тазартса, Осмоновдун катарсиси – бул акындын өз тагдыры, өлүмү аркылуу улутту рухий жактан кайра жаратуу актысы болуп саналат. Бул чыңдалган туруктуулук кыргыз коомунун тарыхый сыноолорго туруштук берүү касиетин жана анын өлүмдү өмүр менен жеңген улуу оптимизмин чагылдырат.

Бул изилдөөнүн идеологиялык мааниси заманбап глобалдашуу доорундагы улуттук иденттүүлүк маселеси менен түздөн-түз байланыштуу. Учурдагы маданий универсалдашуу жана трансформациялык процесстер шартында, Алыкул Осмоновдун «Ата Журтту» абсолюттук баалуулук катары даңазалаган идеялары жаш муундун рухий-мекенчилдик аң-сезимин калыптандырууда өтө маанилүү идеологиялык курал болуп саналат. Акындын чыгармачылыгы жөн гана адабият эмес, ал кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн бекемдигин камсыз кылуучу «рухий конституциянын» ажырагыс бөлүгү катары кызмат кылат. Бул баалуулуктар тутуму мамлекеттик деңгээлдеги «Кыргыз жараны» концепциясын ишке ашырууда жана улуттук идеологияны илимий негиздөөдө практикалык таяныч боло алат (Концепция 2023). Улуттук кодду сактоо жана аны заманбап глобалдык стандарттар менен гармониялоо процессинде Осмоновдун идеялары методологиялык жана тарбиялык жол көрсөткүчтүн милдетин аткарат.

Методологиялык салым катары, биз колдонгон герменевтикалык жана феноменологиялык талдоо ыкмаларын белгилөөгө болот. Бул мамиле кыргыз адабият таануу илиминдеги салттуу филологиялык анализдин чегинен чыгып, текстти «жандуу философиялык реалдуулук» катары кароого мүмкүндүк берди. Биз иштеп чыккан методологиялык аппаратты (абсолюттук баалуулуктарды аныктоо, тексттик редуция) башка кыргыз акындарынын (мисалы, М. Алыбаев, А. Токомбаев) чыгармачылыгын изилдөөдө да ийгиликтүү колдонсо болот. Бул болсо кыргыз гуманитардык илимдеринде «адабияттын философиясы» аттуу жаңы багыттын түптөлүшүнө методологиялык өбөлгө түзөт. Мындай ыкма кыргыз адабиятын дүйнөлүк гуманитардык дискурскка кошууга жана улуттук адабият таанууну жаңы сапаттык деңгээлге көтөрүүгө жол ачат.

Ар бир илимий изилдөө сыяктуу эле, бул иште да белгилүү бир чектөөлөр орун алган. Макаланын чектелген көлөмүнө байланыштуу биз Алыкул Осмоновдун философиялык идеяларынын эволюциясын анын бардык чыгармаларынын мисалында деталдуу чагылдыра алган жокпуз. Негизги көңүл акындын онтологиялык жана аксеологиялык көз караштарын чагылдырган эң орчундуу чыгармаларына гана бурулду. Акындын драмалык чыгармаларындагы жана күндөлүктөрүндөгү философиялык ой толгоолор бул изилдөөнүн алкагынан тышкары калды, бирок алар өзүнчө терең анализди талап кылган келечектүү багыттар болуп саналат.

Осмоновдун философиясын изилдөөнүн кийинки кадамы катары анын котормочулук ишмердүүлүгүнүн философиялык аспектилерин кароо зарыл деп эсептейбиз. Котормо - бул жөн гана тилден тилге өтүү эмес, бул бир маданияттын философиялык кодун экинчисине

которуу процесси, ошондуктан анын мааниси изилдөөлөрдө дагы да кеңири ачылышы керек. Ошондой эле, акындын мезгилдик-социалдык көз караштары менен заманбап экзистенциалдык философиянын ортосундагы өз ара байланыштарды тереңдетүү келечектеги илимий иштердин негизги милдети болуп калмакчы. Мындай комплексүү мамиле Алыкул Осмоновдун мурасын кыргыз коомунун гана эмес, бүткүл адамзаттын рухий мурасына айлантууга өбөлгө түзөт.

Корутунду. Алыкул Осмоновдун чыгармачылыгын онтологиялык жана аксиологиялык парадигмада изилдөө, акынды кыргыз адабиятынын алкагынан чыгарып, улуттук философиялык ой жүгүртүүнүн деңгээлине көтөрдү. Бул илимий эмгектин жыйынтыгында, акындын поэтикалык мурасы жөн гана көркөм эстетика эмес, тескерисинче, кыргыздын рухий-антропологиялык болмушун аныктаган татаал метафизикалык система экендиги далилденди.

Изилдөөнүн негизги табылгасы - «Ата Журт» концепциясынын статикалык географиялык түшүнүктөн динамикалык, трансценденталдык абсолюттук баалуулукка чейинки эволюциялык жолун ачып берүү болду. Акындын лирикасындагы Ата Журт - бул индивид менен улуттук жалпылыкты ширетип турган, ошондой эле инсандын өз «Мен»-ин тарыхый-маданий тамырлар менен идентификациялоосун камсыз кылган онтологиялык коргон. М. Хайдеггердин «Болмуштун үйү» концепциясы менен синхрондуу түрдө, Алыкулдун «Ата Журту» адамдын экзистенциалдык коопсуздугун кепилдөөчү, анын дүйнөдөгү «ташталгандык» сезимин басандатуучу рухий мейкиндик катары тастыкталды.

Акын сунуштаган этикалык курмандыкка чалынуу (катарсис) модели — кыргыз гуманизминин жогорку формасы болуп саналат. Бул модель инсандын өзүнүн жеке азабын улуттук келечек үчүн жоопкерчиликке айлантуусу аркылуу, «Мен» менен «Сен» (Мекен) ортосундагы чек араны жоюп, аларды бир бүтүн онтологиялык субстанцияга айландырат. Бул диалогдук мамиле кыргыз философиясындагы индивид менен жалпылыктын гармониялуу байланышынын уникалдуу үлгүсү катары бааланат.

Бүгүнкү маданий универсалдашуу шартында, Алыкул Осмоновдун мурасы улуттук иденттүүлүктү сактоонун күчтүү методологиялык куралы болуп кызмат кылат. Акындын «Ата Журту» — бул заманбап кыргыз жараны үчүн рухий таяныч гана эмес, ошондой эле улуттук идеологияны илимий негиздөөдөгү баалуу аксиологиялык булак. Жүргүзүлгөн герменевтикалык жана феноменологиялык анализдер, кыргыз адабият таануу илиминде «адабияттын философиясы» аттуу жаңы дисциплиналар аралык багыттын пайдубалын түзүүгө мүмкүндүк берди.

Келечектеги изилдөөлөр акындын котормочулук ишмердүүлүгүндөгү тилдик онтологияны жана анын метафизикалык категорияларды кыргыз тилинин мүмкүнчүлүктөрү менен байытуу процессин тереңдетүүнү талап кылат. Жыйынтыктап айтканда, Алыкул Осмоновду изилдөө — бул кыргыз улуттук аң-сезиминин өсүү тарыхын анын жогорку интеллектуалдык чекитинде таанып-билүү дегенди билдирет.

Колдонулган адабияттар:

1. Мартин Хайдеггер. Время и бытие.-Москва, 1993.-447с.
2. Мурзаев Н.Т. Алыкул Осмонов – народный герой или великие уроки великого человека (К 110-летию со дня рождения А.Осмонова) // Бюллетень науки и практики 8, Т 11, №54, 2025.
3. Байгазиев С. А.Осмонов – герой кыргызской поэзии. Бишкек, 2025.-186с.
4. Осмонов А. Ата-Журт. Бишкек “Бийиктик”, 2010.-108б.
5. Бубер Мартин “Я и Ты”. Москва, 1995.-200с.
6. Сартр Ж.П. Экзистенциализм – это гуманизм. // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1990. - С. 319-344.
7. Юнг К.Г. Проблемы души нашего времени. - М., 1994.
8. 2021-2026-жылдары Кыргыз Республикасында Кыргыз жараны деп жарандардын өзүн таануусун өнүктүрүүнүн концепциясы, 2023, 15.05. ПЖ № 124.